

УДК 364-43:364.4-053.2-056.862(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.4>

Ірина КАРПИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичина, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., 20300

ORCID: 0000-0001-5658-0081

Бібліографічний опис статті: Карпич, І. (2023). Напрямки роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 25–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.4>

НАПРЯМКИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СІРИТСТВА

У статті розглянуто діяльність соціального працівника з профілактики соціального сирітства. Метою статті є розкриття напрямків роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства.

Методами дослідження є аналіз, систематизація, узагальнення, синтез.

Науковою новизною є те, що в статті висвітлено напрямки роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства: консультування сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах щодо розв'язання проблем, які можуть призвести до соціальної незахищеності дітей та надання допомоги, підтримки та соціальної адаптації; соціальна підтримка сімей у вирішенні різноманітних проблем, що виникають у повсякденному житті; раннє втручання з метою запобігання соціальній незахищеності дітей та сімей; робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях; створення та розвиток родинно-орієнтованих програм та проєктів, спрямованих на підтримку сімей та дітей у складних життєвих ситуаціях (програми соціальної підтримки, навчання навичок батьківства, консультування та психологічна підтримка для дітей та батьків тощо); розвиток співпраці між установами та організаціями, що працюють з дітьми та сім'ями.

Вважаємо, що використання названих напрямків соціальним працівником сприятиме підвищенню ефективності профілактики соціального сирітства та покращення якості життя дітей та їхніх родин.

Результати дослідження дали можливість встановити, що профілактика соціального сирітства є складною та багатогранною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку різних структур та громадянського суспільства в цілому. Соціальна робота в цьому процесі відіграє ключову роль, забезпечуючи належний захист та підтримку для дітей та їхніх родин, сприяючи розвитку та формуванню здорової та гармонійної особистості у майбутньому, запобігання соціальної незахищеності, з метою та покращення якості їхнього життя.

Ключові слова: соціальний працівник, профілактика, соціальне сирітство, сирітство.

Ірина KАРPYCH

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28, Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0001-5658-0081

To cite this article: Karpych, I. (2023). Areas of work of a social worker in the prevention of social orphanhood. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 25–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.4>

AREAS OF WORK OF A SOCIAL WORKER IN THE PREVENTION OF SOCIAL ORPHANHOOD

The article examines the activity of a social worker in the prevention of social orphanhood. The purpose of the article is to reveal the areas of work of a social worker in the prevention of social orphanhood.

Research methods are analysis, systematization, generalization, synthesis.

The scientific novelty is that the article highlights the directions of work of a social worker for the prevention of social orphanhood: counseling families in difficult life circumstances to solve problems that can lead to social insecurity of children and providing assistance, support and social adaptation; social support for families in solving various problems that arise in everyday life; early intervention to prevent social insecurity of children and families; work with children who are in difficult life situations; creation and development of family-oriented programs and projects aimed at supporting families and children in difficult life situations (social support programs, parenting skills training, counseling and psychological

support for children and parents, etc.); development of cooperation between institutions and organizations working with children and families.

We believe that the use of these directions by a social worker will contribute to increasing the effectiveness of prevention of social orphanhood and improving the quality of life of children and their families.

The results of the study made it possible to establish that the prevention of social orphanhood is a complex and multifaceted problem that requires a complex approach and joint efforts on the part of various structures and civil society as a whole. Social work in this process plays a key role, providing adequate protection and support for children and their families, contributing to the development and formation of a healthy and harmonious personality in the future, preventing social insecurity, with the aim of improving the quality of their lives.

Key words: social worker, prevention, social orphanhood, orphanhood.

Постановка проблеми. Сучасна нестабільна ситуація в країні, зокрема спричинена збройною агресією росії проти України, значно загострила соціальні проблеми населення, що насамперед вплинуло на найбільш вразливу категорію суспільства – дітей.

В умовах сьогодення все більше з'являються такі явища, як зниження престижу сім'ї, безвідповідальне ставлення дорослих до своїх батьківських обов'язків, спотворене уявлення про моральні норми, соціальні зв'язки, загострення криміногенної ситуації, погіршення здоров'я дітей тощо. Все це призводить до зменшення рівня захищеності дітей, зростання кількості дітей-сиріт при живих батьках – соціальних сиріт.

Соціальне сирітство є однією з актуальних проблем суспільства, оскільки тисячі дітей кожного року залишаються без батьківського піклування та опіки, що не тільки порушує права та інтереси дітей, але й має серйозні соціальні та економічні наслідки для країни.

Багато дітей втрачають своїх батьків через різні причини, такі як хвороби, аварії, конфлікти, війни тощо. Це може призвести до того, що діти опиняються у соціальних закладах, вуличному середовищі, живуть у прийомних сім'ях. Проте, у багатьох випадках, соціальні сироти можуть відчувати відчуженість від суспільства та мати проблеми з адаптацією до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означеній темі присвячено багато досліджень, які стосувалися різних аспектів проблеми соціального сирітства та шляхів її розв'язання. Дані дослідження зосереджуються на висвітленні причин виникнення соціального сирітства, аналізу впливу на дітей, які опинилися у складній життєвій ситуації, а також на розробці та впровадженні програм та проєктів, що спрямовані на профілактику соціального сирітства та підтримку дітей, які перебувають у цій ситуації.

Названу проблему досліджували науковці з різних галузей, таких як соціологія, психоло-

гія, соціальна робота, право та багато інших. Деякі з найбільш відомих науковців, які досліджували цю тему можна назвати таких як, М. Монтессорі, А. Салліван, Е. Еріксон, К. Зейс, Дж. Гарднер тощо.

Серед українських науковців, які досліджували дану тему можна відзначити наступних: І. Іваненко – проаналізував особливості організації соціальної роботи з профілактики соціального сирітства (2019); Л. Кальченко – висвітлював причини соціального сирітства (2012); І. Лопатченко – охарактеризовано типологію соціального сирітства в контексті психолого-педагогічних пріоритетів його профілактики (2014); С. Одинець – здійснив аналіз поняття «соціального сирітства» в сучасному українському науковому та суспільному дискурсах (2013); Г. Хархан – досліджував основні причини повторного соціального сирітства (2012); Х. Чернописька – проаналізувала соціальне сирітство як наслідок міграційних процесів у сучасній Україні (2017); О. Товстуха – висвітлила особливості соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства в умовах загальноосвітнього закладу (2018) та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість проведених досліджень, проблема соціального сирітства залишається важливою та актуальною, адже кожен рік тисячі дітей залишаються без піклування свої рідних батьків та рідної домівки, що актуалізує подальше дослідження даної проблеми.

Мета – розкрити напрямки роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне сирітство – це соціальне явище, яке спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків, по відношенню до неповнолітньої дитини.

Згідно із Законом України «Про охорону дитинства», діти, які позбавлені батьківського

підкування, це «...діти, які залишилися без підкування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти...».

Великий тлумачний словник української мови розкриває поняття «соціальна сирота» як: «...дитина, підліток, яка втратила батька або матір, або обох батьків, внаслідок позбавлення останніх батьківських прав та залишилася без рідних та близьких...».

Поняття «соціальні сироти» розглядають українські науковці Л. Артюшкіна та А. Полянничко, які вважають, що це особлива соціально-демографічна група дітей, які формально мають батьків, але в силу різних причин (соціальних, економічних, морально-психологічних та фізичних) фактично позбавлені батьківського піклування (Артюшкіна, 2002).

Як зазначає науковець Л. Вейланде: «...соціальне сирітство це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини; явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані (Вейланде, 2005).

Таким чином, соціальне сирітство це негативне явище сучасного суспільства, яке виникає внаслідок різних соціальних, економічних, моральних, психологічних, фізичних та інших причин.

Здійснивши аналіз наукових праць щодо проблеми соціального сирітства спостерігаємо, що дослідники виділяють різні причини виникнення означеного явища.

Зокрема, науковець В. Яремчук виділяє два критерії причин виникнення феномену соціаль-

ного сирітства: зовнішній негативний вплив на родину та внутрішні негативні фактори (Яремчук, 2010).

Інша дослідниця О. Безпалько виокремлює просту сукупність причин соціального сирітства, а саме: низький матеріальний рівень сім'ї; відсутність власного житла; асоціальний спосіб життя; примушення дітей до жебракування; різні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки (Безпалько, 2003).

У наукових доробках вченого І. Галатиря наголошується на тому, що причинами зростання кількості дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування є недостатня увага суспільства до проблем функціонування сім'ї (Галатир, 2012).

Одним із способів зменшення кількості соціальних сиріт у суспільстві є профілактика цього негативного явища. Профілактика передбачає запобігання виникненню проблеми, тобто вчасне виявлення та реагування на фактори, що можуть призвести до залишення дитини без батьківського піклування.

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери, термін «профілактика» трактується, як «...науково обгрунтовані і своєчасно вжиті дії, що спрямовані на запобігання будь-яких фізичних чи психологічних зіткнень в межах відповідної групи ризику в суспільстві, а також на захист нормального рівня життя людини, його підтримку та збереження, допомогу у досягненні відповідних цілей та розкриття внутрішнього потенціалу».

Однією із національних кроків щодо профілактики соціального сирітства є «Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року», яка передбачає забезпечення належного соціального захисту дітей та сімей, що мають дітей і опинилися в складних життєвих обставинах, утвердження в суспільстві сімейних цінностей, виховання відповідального батьківства.

У Стратегії наголошувалося, що з метою організації результативної роботи з профілактики соціального сирітства, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, удосконалення системи соціальної роботи з сім'ями, що мають дітей і перебувають у складних життєвих обставинах, необхідно забезпечити комплексний підхід до вирішення цих питань. Ми погоджуємося

з цим твердженням, і вважаємо, що соціальна робота з профілактики соціального сирітства полягає у використанні комплексного підходу до роботи з дітьми та їх батьками. Основними принципами такої роботи повинен бути індивідуальний підхід до кожної сім'ї, співпраця з батьками та забезпечення доступу до соціальних послуг.

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери зазначається, що серед найважливіших завдань соціальної роботи є профілактика соціального сирітства. Соціальні працівники співпрацюють з родинами та дітьми, які потенційно можуть опинитися в складній життєвій ситуації, допомагають забезпечити їхній доступ до освіти, медичної допомоги, житла та інших необхідних ресурсів.

Важливо зауважити, що основним завданням соціальної роботи з профілактики соціального сирітства має бути рання діагностика сімейних проблем та вжиття заходів на їх вирішення. Для цього необхідно розробити ефективні механізми співпраці з соціальними інституціями суспільства, такими як соціальними, медичними, освітніми та правоохоронними установи, а також з громадськими організаціями тощо.

Одним з інструментів, які можуть допомогти зменшити кількість випадків соціального сирітства, є система підтримки для сімей, які потребують допомоги. Така підтримка може включати в себе фінансову допомогу, психологічну та медичну допомогу, а також консультування та підтримку виховання дітей тощо.

Значна увага в соціальній роботі з дітьми та підлітками, які опинилися в складних життєвих обставинах, приділяється їх психологічному благополуччю. Важливими завданнями є створення для них сприятливих умов для розвитку, забезпечення доступу до відповідної медичної та психологічної допомоги, забезпечення можливостей для отримання освіти, формування здорового способу життя, розвиток соціальних навичок тощо.

Варто також пам'ятати про важливість профілактики соціального сирітства на рівні суспільства загалом. Необхідно сприяти розвитку належних умов для здорового розвитку дітей, створювати робочі місця та забезпечувати стабільний дохід для батьків, що дозволить їм забезпечувати своїх дітей. Також важливо популяризувати цінності сім'ї та родини, спри-

яти формуванню у свідомості громадян усвідомлення важливості родини та її ролі у формуванні та розвитку особистості.

Здійснивши аналіз поняття «соціальне сирітство», аналіз причин досліджуваного явища, аналіз наукових джерел дає можливість виокремити напрямки роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства, які базуються безпосередньо на впливові, що дозволить зменшити кількість соціальних дітей-сиріт у суспільстві:

1. Консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах щодо розв'язання проблем, які можуть призвести до соціальної незахищеності дітей та надання допомоги, підтримки та соціальної адаптації. Такі консультації можуть бути як індивідуальними, так і груповими.

2. Соціальна підтримка сімей у вирішенні різноманітних проблем, що виникають у повсякденному житті. Це може включати в себе підтримку в отриманні необхідних ресурсів (наприклад, житла, роботи, соціальної допомоги), психологічну підтримку, консультування та навчання навичок батьківства.

3. Раннє втручання з метою запобігання соціальній незахищеності дітей та сімей. Це може включати відвідування сімей з новонародженими дітьми, підтримку молодих батьків, надання порад щодо виховання дітей, контроль за умовами проживання, взаємодія зі школами та медичними закладами, щоб забезпечити найкращу допомогу та захист для дітей.

4. Робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, з метою їхньої соціальної адаптації та інтеграції у суспільство. Це може включати проведення групових та індивідуальних занять, які спрямовані на розвиток соціальних та комунікаційних навичок, підвищення самооцінки та розвиток творчих здібностей.

5. Створення та розвиток родинно-орієнтованих програм та проєктів, спрямованих на підтримку сімей та дітей у складних життєвих ситуаціях. Це можуть бути програми соціальної підтримки, навчання навичок батьківства, консультування та психологічна підтримка для дітей та батьків тощо. Це може включати в себе координацію дій та обмін інформацією між різними установами, щоб забезпечити найкращу допомогу та захист для дітей та сімей.

На нашу думку, використання названих напрямків соціальним працівником сприятиме підвищенню ефективності профілактики соціального сирітства та покращення якості життя дітей та їхніх родин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, профілактика соціального сирітства є складною та багатогранною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку різних структур та громадянського суспільства в цілому. Соціальна робота в цьому процесі відіграє ключову роль, забезпечуючи належний захист та підтримку для дітей та їхніх родин, сприяючи розвитку та формуванню здорової та гармонійної особистості у майбутньому, запобігання соці-

альної незахищеності, з метою та покращення якості їхнього життя.

Розкрито напрямки роботи соціального працівника з профілактики соціального сирітства: консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; соціальна підтримка сімей у вирішенні різноманітних проблем; раннє втручання; робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях; створення та розвиток родинно-орієнтованих програм та проєктів; розвиток співпраці між установами та організаціями, що працюють з дітьми та сім'ями.

Подальшими науковими розвідками стануть вивчення проблем та шляхи їх вирішення у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артющікіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. 268 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, 2003. С. 102-103.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [близько 250000 термінів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Вейланде Л. В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2005. 20 с.
5. Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 19. С.10-12.
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
7. Про охорону дитинства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
8. Іваненко І. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства: особливості організації та ефективність заходів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Серія: Педагогіка, 2019. 2(78), С. 52–56.
9. Кальченко Л. В. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 19 (254), Ч. II. С. 160–170.
10. Крюкова О. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в умовах сучасної України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки, 2017. 2(145), С. 95–99.
11. Лопатченко І. Типологія соціального сирітства в контексті психолого-педагогічних пріоритетів його профілактики. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2014. Вип. 40–41 (44–45). С. 279–288.
12. Одинець С. Поняття «соціального сирітства» в сучасному українському науковому та суспільному дискурсах: до постановки питання. *Етнічна історія народів Європи*. 2013. Вип. 41. С. 118–122.
13. Про національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 22 жовтня 2012 року №609/2012. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012#Text>
14. Товстуха О. М. Особливості соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства в умовах загальноосвітнього закладу: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 230 с.
15. Хархан Г. Основні причини повторного соціального сирітства. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету*. Серія: «Соціологічні науки». 2012. № 1. Том XV. С. 24–30.
16. Чорнописька Х. Соціальне сирітство як наслідок міграційних процесів у сучасній Україні. *Альманах Грані*. 2017. Том 20. № 10. С. 43–47.

17. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника*. 2010. № 15. С. 7–10.

REFERENCES:

1. Artyushkina, L. M. (2002). Syritstvo v Ukrayini yak sotsial'no-pedahohichna problema (sotsial'no-pravovyy aspekt) [Orphanage in Ukraine as a socio-pedagogical problem (social-legal aspect)]. Sumy : SumDPU im. A.S.Makarenka [in Ukrainian].
2. Bezpal'ko, O. V. (2003) Sotsial'na pedahohika v skhemakh i tablytsyakh: navch [Social pedagogy in schemes and tables: teaching]. Posibnyk: manual Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. K.: Lohos, 102-103 [in Ukrainian].
3. Busel, V. T. (2005) Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv ; Irpin' : Perun – Perun, 1728 [in Ukrainian].
4. Vyeylande, L. V.-V. (2005) Pidhotovka studentiv universytetu do roboty z pidlitkamy deviantnoyi povedinky [Preparation of university students to work with adolescents with deviant behavior] : *Extended abstract of candidate's thesis*, Odessa: Odes'kyy natsional'nyy universytet im. I. I. Mechnykova. Odesa, [in Ukrainian].
5. Halatyr, I. A. (2012) Shchodo prychnyn vynyknennya yavyscha sotsial'noho syrit-stva u suchasnomu ukrayins'komu suspil'stvi [Regarding the causes of the phenomenon of social orphanhood in modern Ukrainian society]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka – Bulletin of LNU named after Taras Shevchenko*, 19, .10-12 [in Ukrainian].
6. Zvyeryeva, I. D. (2012) Entsyklopediya dlya fakhivtsiv sotsial'noyi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere]: Kyiv, Simferopol' : Universum – Universum, 536 [in Ukrainian].
7. Pro okhoronu dytynstva. Zakon Ukrainy [The Law of Ukraine “About the protection of childhood”] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
8. Ivanenko, I. (2019) Sotsial'na robota z profilaktyky sotsial'noho syrit-stva: osoblyvosti orhanizatsiyi ta efektyvnist' zakhodiv [Social work for the prevention of social orphanhood: peculiarities of organization and effectiveness of measures]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University: Pedahohika*, 2(78), 52–56 [in Ukrainian].
9. Kal'chenko, L. V. (2012) Sotsial'ne syrit-stvo yak suspil'ne yavyshe: ponyattya i prychny vynyknennya [Social orphanhood as a social phenomenon: concept and causes of occurrence]: *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 19 (254), 160–170 [in Ukrainian].
10. Kryukova, O. (2017) Sotsial'na robota z profilaktyky sotsial'noho syrit-stva v umovakh suchasnoyi Ukrayiny [Social work for the prevention of social orphanhood in the conditions of modern Ukraine]: *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko: Pedahohichni nauky*, 2(145), 95–99 [in Ukrainian].
11. Lopatchenko, I. (2014) Typolohiya sotsial'noho syrit-stva v konteksti psykholoho-pedahohichnykh priorytetiv yoho profilaktyky [Typology of social orphanhood in the context of psychological and pedagogical priorities of its prevention]: *Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity – Problems and prospects of the formation of the national humanitarian and technical elite*, 40–41 (44– 45). 279–288 [in Ukrainian].
12. Odynets', S. (2013) Ponyattya «sotsial'noho syrit-stva» v suchasnomu ukrayins'komu naukovomu ta suspil'nomu diskursakh: do postanovky pytannya [The concept of "social orphanhood" in modern Ukrainian scientific and social discourses: before posing the question]: *Etnichna istoriya narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 41. 118–122 [in Ukrainian].
13. Pro natsional'nu stratehiyu profilaktyky sotsial'noho syrit-stva na period do 2020 roku [On the national strategy for the prevention of social orphanhood for the period until 2020] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012#Text>
14. Tovstukha, O. M. (2018) Osoblyvosti sotsial'no-pedahohichnoyi profilaktyky sotsial'noho syrit-stva v umovakh zahal'noosvitn'oho zakladu [Peculiarities of socio-pedagogical prevention of social orphanhood in the conditions of a general educational institution] : *Derzh. zakl. «Luhan. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka» - Govt. closing «Luhan. national Taras Shevchenko University»*, 230 [in Ukrainian].
15. Kharkhan, H. (2012) Osnovni prychny povtornoho sotsial'noho syrit-stva [The main causes of repeated social orphanhood]: *Visnyk Mizhnarodnoho Slov'yans'koho universytetu – Bulletin of the International Slavic Universit*, XV. 24–30 [in Ukrainian].
16. Chornopys'ka, KH. (2017) Sotsial'ne syrit-stvo yak naslidok mihratsiynykh protsesiv u suchasniy Ukrayini [Social orphanhood as a consequence of migration processes in modern Ukraine]: *Al'manakh Hrani – Almanac Grani*, 20. 43–47 [in Ukrainian].
17. Yaremchuk, V. V. (2010) Fenomen sotsial'noho syrit-stva yak nauкова проблема [The phenomenon of social orphanhood as a scientific problem]: *Visnyk psykholohiyi i pedahohiky PNU im. V. Stefanyka – Bulletin of psychology and pedagogy of PNU named after V. Stefanyka*, 15. 7–10 [in Ukrainian].